

Vissi Zsuzsanna

a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa 1997 január 16-án tartott előadásának összefoglalása

Az erdélyi magyar-örmény családok történetének régi forrásai

Másfél évszázaddal ezelőtt a "két hazában", Magyarországon és Erdélyben mintegy 12 ezer örmény élt, zömmel a 17. században bevándoroltak leszármazottai. Az erdélyi kisebb-nagyobb örmény kolóniákban 10 ezren éltek, Magyarországon pedig - főleg az Alföld keleti és déli megyéiben - kétezer, Erdélyből kirajzolt örmény lakos volt található. A hazánkban ma élő magyar-örmény családok jelentős része ezektől a Szamosújvárról, Erzsébetvárosból és más erdélyi településekről származó családoktól veszi eredetét, és gyökereit elsősorban az ottani írásos és tárgyi emlékekben, dokumentumokban kereshetné. Ezeknek nagy része azonban ma már sokszor nehezen hozzáférhető vagy a történelem viharaiiban megsemmisült. Meg kell tehát találnunk azokat a lehetőségeket, amelyek pótolják a veszteségeket és az eredettudat, - ma gyakran használt szóval identitás - megőrzésében segíthetnek.

A magyarországi örménység múltjának első két évszázadáról - a 17. századtól a ki-egyezésig - az egykori központi kormányzatszervek levéltáraiban található értékes dokumentumok. A Magyar Országos Levéltár 1874-ben történt felállítása óta őrzi többek között az egykori erdélyi kancellária és az erdélyi főkormánysszék iratait. Ezek között számos olyan, sokoldalúan feldolgozható forrás található, mint például az 1713. évi erzsébetvárosi (akkor még ebesfalvi) örmény kereskedőtársasághoz tartozó személyek nevét és foglalkozását helységenként felsoroló összeírás. (A Gubernium Transsylvanicum - Erdélyi Főkormánysszék - levéltárában az F 49 jelzetű, vegyes összeírásokat tartalmazó iratsorozatban.)

Mária Terézia királynő 1770 körül felállított erdélyi gazdasági bizottsága az erdélyi örmény kereskedőtársaságok tevékenységét bizonyos különleges esetektől eltekintve Erzsébetvárosra, Szamosújvárra, Gyergyószentmiklóásra, Szebenre és a vásárookra kívánta korlátozni. Ezzel kapcsolatos adatok találhatóak a Commissio commercialis (az erdélyi Gubernium gazdasági bizottságának iratai F 61) 1769-1777. évi iratai között. A gazdasági életben mind fontosabb szerepet játszó örmény kereskedők adózási ügyeiről informál az F 386 Normalia jelzetű adóügyi szabályrendeletek gyűjteménye, 1750-es évek - 1840-es évek közötti időből, benne az erzsébetvárosi örmények adóját tárgyaló rendelettel. Az F 388 "Városok és mezővárosok 1769/70. évi classificatiói" című levéltári állag az akkori új erdélyi adórendszer szerint fizetendő adó beosztásával kapcsolatos dokumentumokat foglalja magába. A helységek betűrendjében elhe-

lyezett iratokban Erzsébetváros iratai az ottani örmény közösséghez tartozó, Délkelet-Erdélyben szétszórtan lakó örmények adatait is tartalmazzák.

Az erdélyi kormányhatósági levéltár egy részét alkotó Erdélyi Kincstári Levéltár F 199 jelzetű iratsorozatában az Acta Nr. 28., 39. és 40. tételszám alatt található többek között örmény kereskedők polgári peres ügyeinek iratai. Ezekből a kétszáz év előtt élt családok rokoni és mindenekelőtt vagyoni viszonyaira következtethetünk. Az örménység kiváltságos helyzetét tükrözik az F 234 jelzetű ún. Erdélyi Fiscalis Levéltár egyes dokumentumai, melyekben az örmények jogi helyzetét, Erdélybe telepítésüket illető iratok találhatóak.

Mintegy félszáz magyar-örmény nemes család nemességadományozási iratai vagy az erről szóló egykorú igazolások találhatóak meg az erdélyi Gubernium és az egykor Bécsben működő erdélyi udvari kancellária királyi könyveiben és más irataiban.

Az Országos Levéltár más irategyütteseiben is találhatóak feldolgozásra váró iratok, például az 1526 utáni Gyűjtemény (R. szekció) R. 316 Miscellanea c. iratsorozatában lévő kisebb köteg örmény nyelvű illetve örmény vonatkozású iratok az 1726 - 1804 közötti évekből.

A Magyar Országos Levéltár számos gazdasági szerv egykori irattárát őrzi, így pénzintézetek, kereskedelmi és közlekedési vállalatok, gyárak iratait is. Ezek anyagában az ott működő egykor élt emberekre is található adat.

Részletesebb leírás ezekről a forrásokról a Magyar Országos Levéltár által kiadott ún. repertóriumokban, levéltári leltárakban található. Ezek az Országos Levéltárban, valamint a nagyobb könyvtárakban, levéltárakban hozzáférhetőek.

A nemzet, nemzetiség múltjáról a családok története vall. Minden apró adat - születés, házasság, halál helye és ideje, iskolák, lakóhely, munkával, vagyonnal összefüggő dokumentumok - segítenek meghatározni az egyén helyét a családban, a társadalomban. A visszaemlékezések alapján történő közvetlen adatgyűjtést érdemes áttekinthetően megszerezni, majd az adatokat ki lehet egészíteni a mások által gyűjtött információkkal. A konkrét adatok kiindulópontot nyújthatnak a könyvtárakban pl. tiszti címtárak, lexikonok forgatásakor és a levéltárakban őrzött dokumentumok kutatásakor.

A Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára több, mint ötven millió filmkockán őrzi másolatokat saját, valamint más, hazai és külföldi levéltárak, őrzőhelyek anyagáról. Ezek közül a családtörténeti kutatók leggyakrabban az 1896 előtti egyházi anyakönyvekről készült mikrofilmeket olvassák. Sajnos, ez az anyag gyakorlatilag csak a mai Magyarország területén megtalálható anyakönyvek másolatait tartalmazza. Azok szá-

mára, akiknek 1896 előtt a mai Magyarország területén anyakönyvezték felmenőit, rokonait, nélkülözhetetlen és nagy segítséget nyújt a használata.

A kutatás a Magyar Országos Levéltár Bécsi kapu téri épületében lévő központi kutatóban (I., Bécsi kapu tér 2-4. I. emelet) lehetséges. Nyitvatartás: hétfő-szerda, péntek: 8.30-16.00, csütörtök: 8.30-19.30. A mikrofilmtári anyag az épület IV. emeletén, ugyanebben a nyitvatartási időben kutatható. A levéltárban bárki, aki 18. évét betöltötte, ingyenesen kutathat. Erre a célra személyi igazolványa, külföldi állampolgár esetében útlevele alapján kiállított látogatójegyet kap a kutató. A kutatótermekben az ott dolgozó levéltárosok nyújtanak tájékoztatást a kutatóknak, akik saját költségre másolatokat is készíthetnek a levéltárban őrzött iratokról. A kutatást a levéltárban gazdag tudományos szakkönyvtár is segíti.

Az egyes családok történetére vonatkozó adatok legfőbb lelőhelye annak a helyi önkormányzatnak a levéltára, ahol a család élt. 20. századi forrásokat is bőségesen tartalmaz a Budapesten és környékén élő családokról a Pest Megyei Levéltár (Budapest, V. ker., Semmelweis u. 6.) és Budapest Főváros Levéltára (Budapest, V. ker., Városház u. 9-11.). Lakásnyilvántartás, iskolák iratanyaga, a régebben élt családtagok munkaadóinak iratai, vagyoni viszonyokra vonatkozó iratok találhatóak meg ezekben a levéltárakban.

A régi iratok, dokumentumok forgatása sok időt és bizonyos tájékozottságot igényel, például a 18. században sok irat latinul íródott, némely időszakokban pedig német volt a hivatalos nyelv. Ennek ellenére tapasztaljuk, hogy számos "amatőr" kutató dolgozik a levéltárakban. Sokan állítják, hogy a családkutatást "csak elkezdni lehet, befejezni nem", mert bármilyen apró adat kerül elő, mind a múlt és ezzel együtt saját magunk megismerését segíti.

<><><><><><><><><><><><><><><><><><>

Juhos-Kiss János

költő és tanár összefoglalója a klub kirándulásáról

Látogatás a bécsi mechitarista kolostorba

A Fővárosi Örmény Klub szervezésében 1997. márc. 23-án, 49-en - busszal - meglátogattuk a mechitarista kolostort Bécsben a Mechitaristen Gasse 4-ben. A buszon odafelé menet dr. Sasvári tanár úr előkészítő előadást tartott a mechitaristákról, majd megnéztük videón az "Örménymagyarok" c. TV filmet.

A szerzetesek csak délután 3 órakor tudtak fogadni minket, addig szabad program volt.

Egyesek megtekintették a császári rezidenciát, mások a Művészeti Múzeumot (Kunsthistorische Muzeum), vagy egyszerűen sétálgathattak a bécsiekkel a tavaszi napsü-